

TÜRK TOPLUMU AÇISINDAN İSLÂMİYET

Yazan

FÜGEN BERKAY

Aziz Hocam Cahit Tanyol'a

*Yakın, değerli ilgi ve teşviklerinizle
meydana gelmiş olan bu ilk yazımda kayda
değer ne varsa size borçluyum.*

*Belki de burada benim olan tek şey bu
borcun ödenmezliği duygusudur.*

F. B.

Genel olarak dinin tanımı : Bir objenin ya da bir kavramın tanımını yapmak, o şeyde, değişmeyen, kalıcı yanları belirlemektir. Daha başka türlü dile getirerek söylersek, kalıcı, değişmeyen yanları tespittir, bunları dille kristalize etmektir diyebiliriz. Gerek günlük hayatta gerek bilimde, yapılan tanımların sağlamlığı ölçüsünde tanımlanan şeyleri pratikte kullanma ve onlardan pratikte yararlanma yoluna gitmek mümkün olabiliyor. Hele hele bilimde önüne gelen herkes kolay kolay konuşamayacağı, bilim belli bir eğitimin, belli bir kafa gücünün, bir çeşit doğal yatkınlığın sonucu olduğu için tanımlar çok sağlam ve açık oluyor ve bu yolla kanunlara gidiliyor. Böylece bilimin teori plânındaki duruluğu ve keşme keşten uzaklığı pratiğine inildiğinde de aynen kalıyor. İnsanların yapıp etmeleriyle ilgili değerler alanı ve bu alanlar içindeki kişilerin subjektif tavırları tabii bilimler sahasına sarkamıyor ve insanın fizyolojik hayatı tabiatın dışında bir de kendi bilimiyle, ve bunun ürünü olan tekniğiyle determine ediliyor.

Yalnız ne varki insan sadece bu yandan kurulu değil, onun ta baştan beri bir duygu hayatı var bu hayatıyla kendisi içi çeşitli değerler yaratıyor. Bunlara bazan yüzyıllarca boyun eğiyor, sonra bir bakıyorsunuz beklenmedik bir anda yepyeni şeyler getirmiş. Fakat insanların ve farklı toplumların üzerinde, çabuk yıkılmayan üstelik belli bir gerekimden ötü-

YAZARIN
FARKLI
KİTAPLIĞI

rü organize olmuş, aynı adı taşıyan fakat toplumdan topluma farklı içerikleri olan değer kurumları var. Ör: Hukuk, ahlâk, din gibi.

İşte önemli ve güç olan bu kavram ve kurumları tanımlamak. Koylayca görüleceği gibi bunlar ne fizikle ne kimya ile ne de matematikle başa çıkılıp tanımlanabilecek konu ve kavramlardır. Elimize kalan tanım ve tasvir (betim) araçları manevî bilimlerden seçilmek gerek. Fakat bu yapılırken önemli olan şey Sübjektivisme çok açık olan bu alanda sübjektivizm'in bulacağı açık kapıları kapamak ve tıpkı doğayı inceleyen bilimlerin tarafsız ve olanı olduğu gibi tasvir eden tavrını yakalayıp bu tavrı içinde konuya bakmaktır.

Bu bağlamda konumuza geçmeden önce din kavramının açık bir tanımını yapmak yerinde olacaktır. Böyle bir tanım başarılı olduğunda din kavramı çerçevesinde İslâmiyet'in yeri de belirlenecek ve buradan kalkılarak toplumumuz üzerindeki etkilerine bakılabilecek.

Yalnız, yapma isteğinde olduğumuz din tanımının temelini teşkil edecek olan unsurlar nelerdir? Bunları tespit gerekli. Kitaplı ya da kitapsız bütün dinlerdeki ortak yanları asla gözden kaçırmamalıyız.

Dini tanımlarken bize hangi bilim yardım edecek?

Din herşeyden önce bir inanç alanıdır. Acaba, tanımımızı yaparken Psikoloji'yi mi yoksa Sosyoloji'yi mi ön plâna almak gerekecek? Dinin, çok içten ve çok sübjektif bir bağlantı olarak düşünülmesi ve zaten bir bakıma aslında da böyle olması yönünden, insan daha çok bu görünüşüne bakarak Psikolojik karakterli bir tanıma inanmaya ve katılmaya yatkın gibi görünüyorsa da temelde bu yatkınlığın kendisi hem tanımın tanımıyla ve hem de din kavramıyla çelişiktir. Çünkü din psikolojik bakımından ele alınca ortak ölçü kaybolur. Üstelik inanan ve inandıran kişiler sayısınca sonsuza dek tanım verilebilir. Bu, tıpkı elma yiyen bir yığın insanın duydukları tadın ortak bir tanımını verememelerine, yalnız neler duyduklarını tasvir etmelerine benzer. Çünkü biolojik bakımdan bir tanımlanabilecek olan tad alma olayı, tad alma zevki biçimini aldığı anda, yani bir insan bir şeyi yemeye başladığında, başka bir deyişle tad alma artık tek kişinin yaşantısı olmaya başladığında o kişinin içinde bulunduğu şartlar complexine göre bir değer ve bir manâ kazanacaktır¹. (ya haz ya da elem kaynağı olacaktır.) Kaldı ki basit bir

1) Prof. Dr. Cahit TANYOL Sosyolojiye Giriş Ders Notları. Yıl (1965-66).

biyolojik olay olan tad almanın şartlar complex'i dinin ve genel olarak manevî değerlerin tümünün şartlar complex'i yanında çok daha az karmaşıktır.

Dinin tanımında subjektivisme kaydığımızda bir nurecunun bir put-perest'in bir ortodoksun bir sofunun ya da bir katoliğin mi inanç ve eğilimlerini esas olarak alacağız? Böyle bir tavır bizi kesinlikle kaçınmak istediğimiz solipsizme, buradaki özel durumdan ötürü bir çeşit dini solipsizme götürür.

Bu sakıncaların konumuzla ilgili kısımlarına daha sonra yeniden dönmek ve yer yer söz etmek imkânı olacak, şimdi din konusunda Ortaçağ felsefesinin tavrına ve genel olarak teolojik tavra bakalım.

Hiç kuşkusuz, teolojik tavır ve tanımlar, çeşitli tanrı ispatları bizi hiç bir yere götürmez. Ya da götürse çıkmazlara saplanmaya götürebilir. Çünkü aklın insanı, en kılı kırk yaran usavurmalarla Tanrıyı ispata, ve bu varlığı ispat edildi, kabul edilen varlığa inanmaya sürüklemesi belki de inanan insana ve onun tanrısına yapılabilecek en büyük kötülük ve çevrilecek en korkunç silâh olacaktır. Zaten batının çoktan kurtulduğu bizimse hâlâ içinde debelendiğimiz ortaçağın cedelci akılcılığıyla hiç bir yere gidilemeyeceği ya da bu ipele kuyuya inildiğinde kuyu dibinden çıkılmıyacağı görülmüştür. Bu tavra da yer geldikçe değinme sözünü vererek asıl üstünde durmak istediğimiz ve bizce önemli olan Sosyolojik tavra geçiyoruz. Ancak bu tavır içinde pratikte işimize yarayacak ve çok ortak ölçüler taşıyan bir tanım verebileceğini umuyoruz.

Sosyolojik Tavır :

Her şeyden önce din sosyal bir olaydır. İnsanlar doğuştan ne dinli ne de dinsizdirler belli bir toplumun içinde doğarlar ve her konuda olduğu gibi toplum dinini de yeni üyesine telkin eder. Toplumun telkin, ya da başka deyişle kurumlarını yeni üyeye aktarma ve kabulettirme özelliği ve dolayısıyla kişi — toplum ilgilileri bu ilgilerin çeşitli görünüşleri doğrudan doğruya Sosyolojiyi ilgilendirir. Bu konuda Sosyoloji kaynak problemiyle, olanı olduğu gibi anlatma ve tanımlama tavırlarını birbirinden ayırır. Din meselesinde sosyoloji için dinin nasıl bir güdüyle ne yolla ortaya çıktığı önemli değildir. İşte yalnızca dinin kaynağı nedir din nasıl meydana gelmiştir? Sorusuna verilebilecek cevap denemeleri vardır. Psikolojinin, burada hürdür. Din için ister korkudan doğmuştur der, ister meraktan, ister insanın bilinmeyene yatkınlığından. Bu cevapların ya da

cevap denemelerinin her biri ayrı bağlamlarda ve tutarlı olarak savunulmakta doğru kabul edilebilirler. Ama hiç bir zaman "olan" ın tanımı değildirler, olmuş bitmiş olanın çeşitli bakış açılarından yapılmış birer tasviri olmaktan öteye gidemezler.

Sosyoloji ne biraz önce belirttiğimiz gibi dinin kaynağı problemiyle ne de dindarla ilgilenir bu konuda onun inceleme objesi dini olay ve olay'ın toplumla olan münasebet ve bağlantılarıdır. Bu bakımdan da tamamen bilimsel nitelik taşır. Çünkü nasıl fizik yalnızca fizik olaylarla uğraşırsa Sosyoloji de adı gereği topluma ve topluma hayatiyetini veren onu dinamikleştiren olaylara bakma zorundadır. Çeşitli toplumların olaylar complexi içinde şüphe yok ki önemli bir kaç taneden biri din ve dini olaydır.

Burada bize bir itiraz yapılabilir: denilebilirki demin sosyolojiden söz edilirken kişi-Toplum münasebet ve bağlantıları inceler denmişti, din konusunda ise Sosyoloji dindarla ilgilenmez dini olayla ilgilenir deniliyor.

Bu bir çelişme değil mi?

İlk bakışta tam bir çelişme görünüşünde ise de kesinlikle değil çünkü. İlk ifade de genel olarak "kişi" kavramıyla anlaşılan şey tamamen kendine özgü olan kaabiliyet ve eğilimlerinin dışında, toplumun damgasını yemiş ve toplum denen organizasyonun adeta bir minyatürü olan tek insandır.

Bu tek insan aldığı eğitime ve yetişme seviyesine bağlı olarak ya toplumun bütün verilerini aynen kabul eder ya da bunlarla hesaplaşır, belli bir ayıklamaya uğratarak bir kısmını benimser. Ama tümünü birden inkâr edemez. Toplum değerleriyle belirlenmiş ama hiç bir zaman bir otomat olarak anlaşılması gereken bu insanın çevresiyle olan münasebet ve bağlantıları Sosyoloji'nin uğraşı alanı içindedir. Yalnız dikkat edilmesi gereken bir nokta var. Bu karşılıklı ilgiyi incelemede hiç bir zaman kişiden kalkılmıyor. Kişiyi belirliyen çevre olduğundan bu çevreden kalkıp kişiye iniliyor.

Din konusunda da bu aynen böyle dinî kuran dindar değildir, din bir sosyal veri, sosyal mirastır. Burada yapılacak şey toplum üstü kuruluşlardan biri olan dinin, toplumun en alt tabakalarına kadar sarkışına, dal budak salışına bakmak ve bu dal budak sarmış organizasyonun genel niteliklerini bulmak ve özel türünü tayin edip bu türün kanserleşmesini önlemektir. Vücut için beyaz kan damarları (lenf) gereklidir ama lenfler kanserleşince vücudun amansız düşmanı olur. Sosyoloji belki sonunda dindara iner ama din meselesiyle uğraşırken dindardan kalkmaz.

Sosyolojinin Dine Bakışı :

Sosyolojinin dine bakış tarzı, bu bilimin genel prensiplerine bağlıdır. Durkheim'in "bir sosyal olay diğer bir sosyal olayla açıklanır"* prensibini burada hatırlamak yerinde olacak. O halde biz din konusunda gerek psikologların ve gerek büyük teolog ve filozofların deyişlerini bir yana bırakacak ve çeşitli sosyal verilere baş vuracağız.

Amacımız, Sosyolojik bakımdan bütün dinlerdeki ortak yanları tespit edip böyle bir tanım içinde İslâmiyetin yer ve durumunu belirlemek ve İslâmiyeti ve onun bir din olarak özelliklerini anlattıktan sonra Türk toplumu içindeki farklılaşmasını göstermektir.

Acaba dini, Sosyolojik bakımdan nasıl ele almalıyız ki, dinler arası objektif ya da ortak yanlar bulalım ve bu ortak yanlar arasında İslâmiyetin de katıldığı noktaları ve bu ortaklaşalığın tamamen dışında kalan yanlarını görebilelim. Bu konuda bütün müsbet bilimlerin izlediği yolu tutacağız. Bir bilim olayları incelerken daima tekrar eden ve kalıcı yanları göz önünde bulundurur geçici nitelikleri atar. Örneğin² görme olayını inceleyen bir fizyolog için çeşitli göz renklerinin hiç birinin önem yoktur. Önemli olan ve onu ilgilendiren görmedir.

— Bütün dinlerde ortak olan — : dinler sosyolojisi bütün dinlerde ortak olarak şu özellikleri görmüştür.

- 1 — Her dinin bir inanç sistemi vardır.
- 2 — Her dine seremoni vardır ki biz buna ibadet diyoruz.
- 3 — Her dinin tapınağı bulunur.
- 4 — Her dine bir irrasyonel yan vardır.
- 5 — Her dinin mutlaka ümmeti bulunur.

İslâmiyetin Diğer Dinlerden Farklı Oluşu :

Acaba İslâmiyet bu ortak yanlara ne kadarıyla katılır. Ve diğer dinlerden örneğin putperestlikten Hristiyanlığa kadar sayılabilecek bir sürü dinden ayrı yanı ya da yanları nedir?

Bu yanları anlattıktan sonra Türk toplumuyla İslâm dini sentez'inin başarı ya da başarısızlık oranını bulabileceğiz.

Bütün dinlerde olduğu gibi İslâm dininin bir inanç sistemi, ibadetle ilgili seremonileri, ibadethânesi ve ümmeti vardır. Bir şeyi eksiktir ya da farklıdır diğer dinlerden.

2) Prof. Dr. Cahit TANYOL. Sosyoloji'ye Giriş Notları.

*) Durkheim, Din Hayatının İlkel Şekilleri, Sosyoloji Metodunun Kuralları.

O da İslâmiyet İrrasyonel değil Rasyonel Bir Dindir³ :

Biz baştan beri dinler arası ortaklaşalığı bulmak ve bu ortaklaşa yolların teşkil edeceği tanım açısından İslâmiyete bakmak istemiştik. Şimdi görüyoruz ki İslâmiyet bir yerde çok önemli bir farkla, ama din olma özelliğinden bir şey kaybetmeksizin diğer dinlerden ayrılıyor.

İslâmın Peygamberi Sadece İnsandır :

İslâmın Peygamberi Emine ile Aptullah oğludur, her kul gibi kuldur ve bunu kendi ayrıca belirtmiştir, dünyaya tanrı elçisi olarak gelmiştir ama işi sadece bununla bitmez, dünyadaki devlet işlerini düzenlemeye de memurdur. Mucizesi yoktur, evlenmiş çoluk çocuk sahibi fakir ve namuslu bir insandır. Yatağında ölmüştür.

Gelelim İsa'ya, bir kere doğuşu başlı başına mucize ne annesi alelade bir kadın, ne de babası. Hristiyanlık bu konuda Peygamberine insandan baba yakıştıramıyacak kadar ileri gitmiş bu iş için Tanrıyı vasıta etmiştir. İsa beşeri bir eylem sonucu meydana gelmemesi bir yana kendi de böyle bir şeye yanaşmamıştır. Yatağında ölmek bir tarafa öldükten sonra göğe çekilmiştir. Ayrıca da ömrü boyunca mucizeler göstermiştir. Muhammed ise dünya ile o kadar meşguldürki ne Musa gibi Kızıldenizi yarar ne İsa gibi körün gözünü açar. Her insan gibi de dünyadan ayrılır. İşte İslâmiyetin bir anlamda en eksiksiz bir anlamda en eksik yanı.

İnsan tabiatı için dinler birer ümit ve vaat hatta teselli alanıdır. Çünkü insan kafaca çok bağımsız ve güçlü olmadıkça, bütün hayatıyla kendini varlığı duyup yaşadıkten sonra yok olmayı silinip gitmeyi kendine yediremiyor. Hatta bu bir yana bunun ağırlığını korkunçluğunu kaldırmıyor. İnsan üç yol bulmuş ölümü yenmek için:

- 1 — Din,
- 2 — Sanat,
- 3 — Üreme.

1. Bu alan güçlü ve herkes için kolay olanı, hele mucizevi bir görünüş taşırsa en mutlusu.

3) Prof. Dr. Cahit TANYOL. Türk Düşüncesi, "İnkılâp İrtica" isimli makale.

2. San'at, bu yolla ölümsüzleşmek yine belli bir eğitim görmüş üstelik Jenial insanlar için mümkün. Ama başlıbaşına yeterli gerçekleştirilen insana.

3. Üreme, bu en genel yol, ama sadece biolojik manada bir devam olduğu ve insanın kendisinin değil neslinin devamı olduğu için yine inanca denilen ümitler dünyasını gerektiriyor.

Elbette her din gibi İslâmiyetin de vaatlerle dolu bir yanı bir alanı var ama bu alan o kadar ki. Hatta vaatler bile adeta dünyevi kılıkta⁴, eğer bir parça düşünülürse İslâmın cennetinden konforlu ve materialist bir cennet tasavvur edilemez. Kevser şarapları, huriler, gilmanlar muhallebiden duvarlar hasılı bedenden ayrılan ruh cennete midesini ve cinsî istahını birlikte götürüyor sanırsınız.

Kur'anda Neler Var?⁵ :

Biz kur'anda iki çeşit emir buluyoruz.

- 1 — Tamamlanmış,
- 2 — Tamamlanmamış emirler.

Birinciler inanca ve ibadete ait olanlar, İkinciler ise ahlâka, adalete kısacası dünya işlerini düzenlemeye yarayanlar, her tamamlanmamış emir İslâm ümmetine akılla girecekleri açık kapılar bırakıyor. Ve akıl dışı olanı bir yana koyuyor. Bu yüzden İslâmiyetin bünyesi içinde bir akıl emperyalismi doğuyor ve akıl inancı boğuyor. Bütün çatışmalar da zaten bu inanç alanının aklın emperyalizmlerden kurtulma çabasından geliyor. Bu, İslâmiyet Türk toplumuna henüz ulaşmadan da böyle. Akıl ve inanç birbirilerine sadece zıt iki kutup değiller. İnsanın bu iki yanı esasen mahiyet bakımından birbirinden ayrı, sadece zıt oldukları düşünüldüğünde bu zıtların çarpışmasından bir oluşa gidileceği de akla gelir. Ama mahiyetler ayrı olunca çekişme ve çarpışma, itişme biçimini alıyor ve İslâmiyet'in içine düştüğü dramın da kaynağı bu oluyor.

İslâmiyet'in⁶ arap ülkelerinde arapça bilmeyen İslâm ülkelerine nazaran pek o kadar büyük bir mesele olmayışı ve bir anlamda tutuculuktan uzak oluşu Arab'ın kendi dilinde olmasından geliyor. O kadar rasyonel ve akli başında, eksiksiz bir kitap ki dinlerde adet olan sırrî hava yok.

4) Prof. Dr. Cahit TANYOL. Ders notları, (1966-67).

5) İsmail Hakkı İZMİRLİ. İlmî-Kelâm S. 22.

6) Prof. Dr. Cahit TANYOL, Ders Notları, Yıl 1965-66.

Fakat dilin güzelliği ve şiiriyeti arapça bilmiyeni etkiliyor. Katı akılcılığı, bilinmeyen bir dilin coşturucu havası içinde bir anlam örgüsü bir sırlar elbisesi içinde kısmen saklıyor.

Tanınmış İtalyan tarihçisi Kaytano'nun "İslâmiyet Türklerin eline geçmeseydi Arabistan da adı bilinmez bir kabile dini kalırdı" sözü burada hatırlanmaya değer.

İslâmiyet'in aklî ve dünyevî yanı (ki hemen tamamı zaten bu yan). Onun içine girdiği her toplum da devlet dini olmasına yol açıyor. Çünkü İslâmiyet girdiği topluma dünyayı düzenleyici ve ağır basan yanını da beraberinde taşıyor. Oysa Dünya işlerine arkasını dönen, hatta bu işlere karşı olan Hristiyanlık bir devlet dini olamıyor. Ancak kendi içinde bir din devleti kurabiliyor. Ve bir takım doğmalarla idare yoluna gidiyor. Bu doğmalar sadece inanma için değil yaşama biçimi içinde geçerli. Oysa İslâmiyet bunun tam karşısında üstelik de, öncede söylendiği gibi bizzat Peygamberi kanun koyucu sadece haberci değil.

Bütün bu anlatılanlar İslâmiyetin ana çizgileriyle bir belirlenimiydi. Şimdi önemli olan bu dini kabul etmiş olan Türk toplumunun belli başlı bazı niteliklerini gözden geçirmek.

Türk Toplumunun En Güçlü Yatkinliği Devlet Kurma :

Hemen her toplumun belli bir konu da diğerlerine nazaran daha kabiliyetli olduğunu görüyoruz. Türk toplumunun da önemli bir kabiliyeti var ki bu da devlet kurma devlet yönetme ve bu alanda başarılı olma. İşte bizce İslâmiyet'in Türkleri toplum olarak kendine çekebilme imkânı hukuk sisteminin eksiksizliğinin sonucu oluyor. Fakat bunun yanında bir neden daha düşünülebilir. Savaşçı ve görerek düşünen hayal güçleri çok bilenmemiş ve kitapsız bir tabiat dinine bağlı olan atalarımızın çok daha katısına çarptıklarını bilmeden kendilerinininkinden daha akıldışı bir inanç sistemi bulduklarını ummuş olmaları. Ama aslında, öyle sanıyoruz ki asıl çekici yan hukuk ve devlet sistemi olmuştur. Çünkü hiç bir toplum tepeden inme kararlar inancını elbise değiştirir gibi değiştiremez. Ancak emaneten giyinir bu da asırların gücüyle ya üstüne oturur ya da iğrettiliği belli olur.

Gerçekten İslâmiyet Türk toplumuna gereğinden fazla akılcı gelmiş ve toplum ümitler dünyasını kendi yaratmak ve rasyonel olanı irrasyonel etmek için asırlar boyu çabalamış, fakat bu davranış bir reaksiyon olduğu

İçin yine kendi çıkmaza girmiştir. Her tepkide olduğu gibi bu konuda da ileri gidilince eski akılcı din değme hurafelerin öncüsü haline gelivermiş, özü çekirdeği örtülmüştür.

İslâmiyet Bizim İçin Nerede ve Nereye Kadar Olumlu? :

Tarihi gerçeklere baktığımızda görüyoruz ki İslâmiyet bir yere kadar, hukuk sistemiyle, o da devlet anlayışıyla devleti ayakta tutmuş ve burada olumlu rol oynamıştır. Ama bir ümitler dünyası olarak halk için son derece yetersiz ve olumsuz kalmıştır. Sayın hocam Prof. Dr. C. Tanyol'un çetli bağlamlarda çok kereler belirtmiş oldukları gibi, halk ümidini kendi yaratmak istedikçe, kerâmetler, mucizeler için çırpınmış, mezhep kurucularının yapamadığı dini reformu tarikatlar kurarak yapmıştır. Anadolu'daki yatır ve evliyalar boşuna türememiştir. Halk Şaman kalıntılarını da işin içine katarak İslâmiyetin inanç yanına daha yeni, irrasyonel bir form vermiş çalışmıştır ve bu gayret günümüze kadar gelmiştir.

İslâmiyetin Bünyesinde Neler Var? :

Halkın inanma konusundaki haklı tutumu bir yana en büyük hataya aydınlar düşüyor ve aslında bir birinden kesinlikle ayrılması gereken unsurlar birbirine karıştırılıyor.

İslâmiyetin bünyesinde bulunan ve birbirinden kesin olarak farklı olan unsurlar nelerdir, bunu bir anatomist tavrıyla görelim. Bir ikisine değinmiştik. Şimdi yeni eklerimizle bu farklılıkları şematize edelim.

İslâmiyette iki türlü emir var.

- 1 — Tamamlanmış emirler (ibâdete ait),
- 2 — Tamamlanmamış emirler (muamelâta ait olanlar).

Tamamlanmış emirler dar bir alana sıkışmış olan inanç alanına ait. Tamamlanmamış olanlar her türlü müdahaleye açık ve müdahale de ancak ve ancak akılla yapılabilir. Bu bağlamda:

- 1 — Bir İslâm medeniyeti
- 2 — Bir İslâm devlet hukuku
- 3 — Bir inanç alanı var

Tamamı İslâmiyet

İslâm devlet hukukunun temeli, payandası daha güçlü bir deyişle varlık şartı adâlet kavramıdır. Ve bu hukuk sistemi hem kendi içinde çok

tutarlıdır hem de devrinin bütün gereksinimlerine cevap verebilecek güce sahiptir ve zaten bu yanı ile caziptir. Medeniyeti ise devresini kapamıştır. Ve esasen dirense bile dünya gidişi içinde artık yapabileceği hiç bir iş, gerçekleştireceği hiç bir başarı kalmamıştır. Tarihi bakımdan değer taşır o kadar⁷.

Aydınların drama : Aydınlarımızın bu durum karşısındaki tavrına gelince bu halkın inanç konusunda içinde çırpındığı dramdan daha acıklıdır. Sebebi :

Halk dar ve katı olan inanç alanının spontane olarak (kendiliğinden) irrasyonelize eder (akıldışı) ederken içine kapanmış, devlete tamam kayıtsız kalarak kendi sisteminin etrafına kalın bir duvar örmüştür. Burada aydınların yaptığı, bir silindir yuvarlaklığında tasvir edebileceğimiz bu duvarın çevresinde çeşitli delikler açarak duvardan içeri bakmak ve açtıkları deliklerden gördükleri farklı manzaraları tasvir etmek olmuştur. Kimisi bu duvarı dinamitlemek, kimisi açtığı delikten içeri girmek, kimisi de bu deliklerden içerideki olup biteni dışarı sürüklemek yoluna gitmiştir. Fakat hiç kimse bu çepeçevre duvarın üzerinden kuşbakışı bakmak yoluna gitmemiş belli bir yüksekliğe çıkamayınca da dışında buldukları inanç duvarının da dışında bir İslâm medeniyetini ve hukuku duvarıyla zaten kendilerinin de çevrili olduklarını görememişlerdir. İç duvarla uğraşırken dış duvar kalınlaşmakta

Çatışma : Yeni gelen dünya görüşü ve devlet sistemiyle eski dünya görüşü ve devlet sistemi de çatışma halinde, bu ayrıma gelinceye dek sadece inanç alanı olarak kalan ümitler dünyası da politize oluyor, ve halk o güne kadar kayıtsız kaldığı İslâm medeniyet ve hukukunu, bu inanç dünyasını kurtarma yolunda alet olarak kullanmağa gidiyor. İnanç sistemi politize olunca mahiyeti de değişiyor ve safiyetini yitiriyor. Yani aslında birbirine karışmaması gereken üç unsur, hele ilk ikisi bir yana bırakılmak gerekirken, aşağıdan gelen tepki ile ve bir takım çıkarıcıların da kıskırtmasıyla bir bulamaç halini alıyor. Açık ve seçik olan bu sistem bulanıklaşıyor.

İnanç, hukuk ve medeniyetin sentezinden meydana geldiğini söylediğimiz İslâm dininde aklın Aristocu emperyalizmine rağmen bir yere kadar, mahiyeti farklı bu alanlar birbirlerine pek zararlı değil. Her ne kadar akıl inanca olan üstünlüğü elde tutuyorsa da büsbütün boğuntuya getirmiyor. Aynı dinin bünyesinde olmaları bakımından bir kaplanla kedi benzerliği taşıyor akıl ve inanç. Evcil kedi kapallığı ve kayıtsızlığında

7) Prof. Cahit TANYOL. Ders notları. (1966-67).

olan inanca, kaplan zorlamalarla yöneltildiğinde kedinin de, gücü yetmemesine rağmen, tepkisi büyük oluyor. Ve çeşitli çırpınmaları onu kendi kendini telefe ve olumsuz yollara saptırmaya götürüyor. Başa çıkamayacağı gücü yenmek için yaptığı debelenme bir yerde onu nurculuğa vardi-
yor.

Aydın din adamı neden gereksiz : Aydınlarımız da halkın esasen kaçtığı aklı bayrak ederek üstüne aydın din adamı sloganıyla gidip bir gereksiz zümre yaratarak tuttuğu olumsuz yola adeta itiyorlar. "Halkın pratiği görecektir dini işlerine bakacak pratik din adamı, imamı zaten var." Diplomatasının yapacağı bir şey kalmadığı gibi kaçtığı yere çekmek için git-
tiğine göre etkisi de yok⁸.

Halkın düştüğü çıkmaz : Biz demin de söylediğimiz gibi bu gidişimizle inancın safiyetini de zedeliyoruz. İnanç bir subjektif yaşantı olmaktan çok inanan ve inanmayan tüm halk için bir zırh niteliği kazanıyor. Bu zırhı giydikten sonra halk kendisine götürülmek istenen akıldan katılıktan kaçayım derken kalkıp çoktan devresini kapamış ve zaten kendini bir yerde reaksiyoner hale getirmiş olan şeriata, İslâm kültürü ve medeniyetine sarılmaya kalkıyor.

Bu sistemle, alternatifi olan yeni politik sistem içinde sıkışınca ortaya çıkan gerilimin patlamaları da bir yerde önüne geçilmez hal alıyor. (Nurculuk) Halk bu durumda hem vaktiyle reaksiyoneri olduğu sistemden yana, hem de inancı çarpılmış bir biçimde dayanıksız kalıyor. Ve aslında asırlardır kaçtığı şeye sarıldığının farkında olamıyor.

Böyle bir ortamda insan biraz oportünist olursa neden peygamberliğe özenmenin ve neden bir Said-i Kürdi ortaya çıkmasın?

Sonuç Nedir ve Biz Ne Yapabiliriz? :

Bütün bu söylenenlerden aşağıdaki sonuca varmak mümkün: Bizim toplumumuzda, İslâmiyetin tamamlanmamış ve tamamlayın "zaman değişikçe hükümler değişir" diye toleransla bıraktığı muamelata ait emirler de inanç katılığına bürünüyor ekleme ve yenilemeler yapılamadığı gibi üstelik te tutucu oluyor. Hiç su götürmez bir gerçek var ki o da şu. Biz İslâmiyetin inanç alanını devresini kapamış olan kültür ve medeniyet sisteminden artık gerçeklerimize cevap veremeyecek olan hukuk sisteminden

8) Prof. Dr. Cahit TANYOL. Ders notları. (1965-1966).

ayıramadıkça bu haliyle İslâmiyet daima toplulumuz için tutucu ve menfi üstelik yıkıcı bir güç olarak kalacaktır. Bundan kaçınmaya da imkân yoktur. Aydın din adamı yetiştirme endişesi de sadece politik tutucular yetiştirme ve kendi kendimizi baltalama olmaktan öteye giremeyecektir.

Halkımıza bunu anlatabilir, inanç alanının sübjektif ve saygı değer olan yanı bu keşmekeşin içinden sıyrabilirsek yeni bir güç kazanmış ve ayrıca elden gidiyor denen dini de bu zararsız, temiz ve ümitlerle dolu yanıyla kurtarmış olacağız. Statik ve baltalayıcı bir din olmaktan çıkacak İslâmiyet.